

TARİH ÖĞRETİMİNDE KAVRAMLARIN YERİ VE ÖNEMİ: PROBLEMLER VE ÖNERİLER*

NURİ KÖSTÜKLÜ**

ÖZ

Bilimsel düşüncenin yerleşmesi ve gelişmesinde veya daha geniş anlamda, öğrenmenin istenilen düzeyde gerçekleşmesinde kavramların yeri ve önemi inkar edilemez. Bu yüzden ki, bütün bilimlerde o disipline has terminoloji teşekkül etmiştir. Tarih öğretiminde de istenilen başarının elde edilebilmesinde kavramların doğru kullanımı çok önemlidir.

Vakıta bu iken, günümüz Türk tarih literatüründe, tarih yazımında ve öğretiminde “terminolojisi meselesi” ciddi bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bildiri de, Türk tarih araştırmalarında ve ders kitaplarında, tarih terminolojisinin kullanımından kaynaklanan problemler, örnekler çerçevesinde analiz edilerek öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kavramlar: Tarih, Türk Tarihi, Tarih Öğretimi, Tarih Terminolojisi.

* Türk Tarih Kurumu tarafından 10-13 Nisan 2017 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen **Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalcık- Tarih ve Tarihçilik Sempozyumuna** sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, nkostuklu@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4583-284X DOI: 10.33419/aamd.642309
Makale Gönderim Tarihi: 02.08.2018 Makale Kabul Tarihi: 09.10.2019

THE PLACE AND IMPORTANCE OF CONCEPTS IN HISTORY TEACHING: PROBLEMS AND SUGGESTIONS

ABSTRACT

It is indisputable that the concepts have an important place in the settlement and development of scientific thought or in a broader sense, in actualising the learning at a desired level. That is why a special terminology has been developed for each discipline. It is very important to use the concepts accurately to achieve the desired success in history teaching.

In spite of this fact, we confront “the issue of terminology” as a serious problem in historiography and history teaching in Turkish history literature.

In this paper, the problems caused by the use of history terminology in Turkish history researches and in textbooks were analysed and some suggestions were developed.

Keywords: History, Turkish history, teaching history, history concepts.

GİRİŞ

Bilimsel düşüncenin yerleşmesi ve gelişmesinde veya daha geniş anlamda, öğrenmenin istenilen düzeyde gerçekleşmesinde kavramların yeri ve önemi inkâr edilemez. Bu yüzdendir ki, bütün bilimlerde o disipline has terminoloji teşekkül etmiştir. Tarih öğretiminde de istenilen başarının elde edilebilmesinde kavramların doğru kullanımı çok önemlidir. Tarih araştırmalarında ve tarih ders kitaplarında yer alan tarihî kavramları, *evrensel nitelikli* ve *milli nitelikli* olanlar şeklinde iki alana dağıtabiliriz. Diğer ülke tarihlerinde de yer alan ortak kavramlar mesela: “medeniyet”, “insan hakları”, “demokrasi”, “cumhuriyet”, “krallık”, “icatlar”, vb. “*evrensel*” özellik taşıırken; yalnızca Türk tarihine mahsus, “Sened-i ittifak”, “Kuvâ-yı milliye”, “Misak-ı milli” vb. kavramlar ise “*millî*” niteliklidir. Şüphesiz kavramlar üzerindeki böyle bir tasnifi daha ziyade, oluşmasında toplumların kendilerine has kültürlerinin etkili olduğu bilim dallarında, bazı sosyal bilimlerde ve özellikle tarih disiplininde yapabiliriz.

Tarih terminolojisi içinde yer alan evrensel nitelikli kavramların, daha ziyade Fransız ihtilali ve sanayi inkılabı sonrası Batı’da gelişen modern tarih çalışmalarıyla literatüre girmiş olmağından kaynaklanan bazı problemleri beraberinde getirdiğini düşünüyoruz. Bir başka ifade ile, günümüz tarih literatüründe yer alan bazı evrensel kavramların içinin Batı dünyası tarafından kendi bakış açısıyla doldurulmuş olduğu gerçeği ile karşı karşıyayız. Öbür taraftan evrensel özelliğin dışında kalan kavramların, zaman içerisinde, post-modern tarih anlayışının da tesiriyle “sadeleştirmek”, “anlaşılır hale getirmek” vb. masumane gerekçeler arkasında bilerek veya bilmeyerek tahrif ve tahrif edildiğini görüyoruz. Hâlbuki, kavramlar özel isim statüsünde olup tercümesi veya sadeleştirilmesi yapılması durumunda anlam kaymalarının olabileceği tabiidir. Öbür taraftan, pekçok kavram ait olduğu zaman, mekân ve kültüre göre anlam kazanmıştır. Dolayısıyla, gerçeği ve tarihi doğru kavrayabilmek için, tarihî kavramları ait olduğu dönem ve şartlar çerçevesinde olduğu gibi anlayabilmek durumundayız.

Bu genel girişten sonra, tarih öğretiminde kavramlar ve konu ile ilgili problemleri anlayabilmek için öncelikle problemin oluşmasına zemin hazırladığını düşündüğümüz modern tarih ve postmodern tarih yazıcılığının gelişimine kısaca bakmamız gerekecektir.

I. “Tarih Öğretiminde Kavramlar ve Problemler” Açısından Modern Tarih ve Post-Modern Tarih Yazıcılığına Kısa Bir Bakış:

Modern tarih anlayışının tam olarak tarihlemesi yapılamasa ve aydınlanma çağıının bunda etkisi olduğu söylene de¹, yukarıda da kısmen vurguladığımız üzere, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılabı, sömürgecilik ve oryantalizm kavramlarıyla iç içe geliştiğini kabul edebiliriz. Bir başka ifade ile modern tarih anlayışının, bu kavramların teşekkül ettiği 18.yy. sonlarında itibaren Avrupa’da yeşermeye başladığını söyleyebiliriz. Bu dönemin en belirgin özelliği ise, teokratik anlayışın yerini pozitivist anlayışa bırakmış olmasıdır. Pozitivizmin kurucusu olarak kabul edilen Auguste Comte’a göre, toplumun tarihi safhaları bütün beşeriyetin tekamül safhaları planında cereyan eder. Tarihî gelişmeler sosyal-psikolojik unsurlar tarafından tayin edilir. Bunun kanunları da tarihî gelişmeler arasındaki mukayeseler yoluyla anlaşılır, olaylarda hiçbir zaman ilahî sebep aranmaz². Bu anlayış modern tarih anlayışının temel özelliklerinden biri olmuştur.

Modern tarih anlayışının teşekkülünde etkili olan pozitivist tarih telakisinin bir önemli özelliği de tarihi “daha çok büyük adamların tarihi” olarak tanımlamasıdır. Çünkü iktidara dair belgeler daha fazladır. Yani tarihin öznesi iktidar veya iktidara yakın olanlardır. Kaybedenler veya ötekiler değildir³. Dünya tarihi perspektifinde düşünecek olursak bu aslında, tarihi; güçlülerin, hâkimlerin yani emperyal güçlerin yönlendirdiği veya belirlediği hatta yorumladığı anlamına gelmektedir.

Tabii ki burada, “yönlendirme”, “yorumlama” dendiğinde öncelikle dil, uslub ve kavramlar akla geliyor. Bu noktada geçmiş olayları anlamada maddî kanıtların varlığına önem veren pozitivist tarih algısına ciddi eleştiriler de olmuştur.

Bu eleştirileri geliştirenlerin başında Alman Hermeneutik ekolü gelir. Bu ekole göre; yazılı metinler aslında dilsel ürünlerdir ve dil, bireyin olduğu kadar toplumun da evreni anlama ortamıdır. Yani birey de toplum da, her tarihsel çağda , dilsel sözcüklere yüklenen ortak anlamlar aracılığıyla evreni

1 Ahmet Şimşek- Akif Pamuk, “Tarih Yazıcılığının Dünü Bugünü ve Yarını Üzerine Kısa Bir Bakış”, **Tarih Nasıl Öğretilir**, Yeni İnsan Yay., Ankara 2010, s.23

2 Fritz Stern (Ed.), **The Varieties of History-From Voltaire to the Present**, New York, 1973, s.120-144’den nakleden, Mehmet Saray, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı**, İstanbul, 2003, s.75.

3 A. Şimşek-A. Pamuk, a.g.m., s. 23.

kavrarlar. Öyle ki dil bu haliyle anlamların taşıyıcısıdır. Böyle olduğu içindir ki, dil aynı zamanda her tarihsel çağda, insanların evreni nasıl kavradıklarını yorumlamamızı sağlayan ortam olarak tarihin de taşıyıcısıdır. Dolayısıyla, tarihçi o dönemin insanı olmaya çalışmalıdır. O dönemin kavramlarını, o dönemdeki anlamlarıyla ortaya koymalıdır. Bu anlama yalnızca filolojik çözümleme ile değil, dönemin tinsel yani maddi olmayan, manevi-ruhî algısı içerisinde kavranabilir⁴. Bu eleştiri, şüphesiz tarih yazımında ve öğretiminde dilin ve dolayısıyla kavramların önemine dikkat çekiyor.

Postmodernizme gelince; bu kavramın disiplinlerarası kabul edilmiş ortak bir tanımı olmasa da, aydınlanma çağının mirası olan rasyonalizme, pozitivizme ve modern çağın tüm meşrulaştırıcı söylemlerine, üst anlatılarına karşı çıkan, bilginin geçmişte temellendirildiği büyük öykülerin gerçekliğinden kuşku duyan bir akım olarak bilinir⁵. Batı medeniyetinde 20.yy. ortalarından itibaren sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, askeri, teknolojik vb. alanda meydana gelen radikal değişim ve dönüşümlerin postmodernizmin ortaya çıkışına zemin hazırladığı kabul edilir⁶.

Burada, araştırma konumuzu ilgilendiren yönü ile, postmodernizmin tarih algısına bakacak olursak; postmodernizm, geçmişin inşasında dilin kullanılma şeklini mercek altına alır. Postmodern söyleme göre, tarihin içeriği sadece tarihî doküman ve kaynakların incelenmesi değil tasvir ve yorumlama da kullanılan dil ve dilin doğası tarafından şekillenir. Postmodern tarihçilere göre, çoğu yazılı formda olan arşiv belgeleri, tarihçilerin yazıları, resmi yazışmalardan oluşan kaynaklar ve bu kaynaklardan elde edilen deliller geçmişe değil geçmişe ilişkin yapılmış diğer yorumlara işaret eder. Tarih, tarihçinin yorumuyla inşa edilir. Dolayısıyla burada yorum ve kullanılan dil ve üslup önemlidir, etkilidir. Tarih, kesinliği kanıtlanmış olaylar ve açıklamalar olarak değil, farklı yorumlamalara açık bir söylem olarak kabul edilir. Tarih, bir sosyal bilimden ziyade, edebi bir metin ve ürün olarak algılanır⁷. İşte bu anlayış, tarihi kavramların insan algısına göre, zamana göre değişebileceği veya değiştirilebileceği sonucunu doğuruyor.

4 Doğan Özlem, **Tarih Felsefesi**, İstanbul, 1992, s.177-180.

5 Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 2. Baskı, Ankara, 1996, s.560-561.

6 Kaya Yılmaz, "Post-modernist Tarih Yaklaşımı: Postmodernizmin Tarih Eğitimi İçin Doğurguları", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Temmuz 2013, S 34, s. 200.

7 Kaya Yılmaz, a.g.m., s.201-203.

Buraya kadar ana hatlarıyla ele aldığımız ve tarih yazımı ve öğretiminde “kavramlar” üzerine ciddi sonuçlar doğurduğunu düşündüğümüz modern tarih ve postmodern tarih anlayışının yanısıra bazı siyasi ve sosyal gelişmelerin de problemin oluşmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Şimdi Türkiye’deki tarih literatürüne “kavramlar”la ilgili problemin nasıl yansıtıldığına örnekler çerçevesinde bakmak istiyoruz.

II. Türk Tarih Literatüründe “Kavramlar” Meselesi Üzerine Bazı Tespitler

Yukarıda da vurguladığımız üzere, tarih araştırmalarında ve öğretimde etkili olan tarih ders kitaplarında “kavramlar” konusunda bazı problemlerin olduğunu düşünüyoruz. Bu problemlerin kaynağını; 1- Batıda gelişen modern tarih anlayışı ve bununla ilişkili oryantalist tarih yazımı, 2- Postmodern tarih anlayışı, 3- Siyasi ve ideolojik yaklaşımların etkilerinde aramak gerektiği kanaatindeyiz.

Batıda skolastik felsefenin yerini klasik felsefeye bırakmaya başlamasıyla birlikte, “düşünme” ve “akl”a verilen değer bazı köklü sosyal, siyasi ve ekonomik değişimleri beraberinde getirdi. Fransız İhtilali, Sanayi İnkılabı, sömürgecilik, oryantalizm vb. kavramlar bu süreçte gelişti. Bu kavramlar zaman içerisinde “bilim” kavramı üzerinde de etkili olmaya başladı. Özellikle “tarih” dahil sosyal disiplinlerin bilimsel bir metodla değerlendirilmeye başlandığı bu dönemden itibaren, bu disiplinlerin kavramları da Batı tarafından dolduruldu veya en azından Batı’nın bakış açısı, söz konusu kavramların teşekkülünde etkili oldu. Batı’nın kendi kurumları veya algısı çerçevesinde, dünya tarihi tanımlanmaya başlandı. Bu durum Türk tarih literatürünü de etkiledi. Çarpıcı bazı örneklerle meseleye açıklık kazandırmak istiyoruz;

Osmanlı Devleti’nin resmî adı, dönemin bütün Osmanlı kaynaklarında “Devlet-i Aliyye”, “Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye”, “Devlet-i Al-i Osman” , “Devlet-i Seniyye” ifadeleriyle yani “devlet” kavramı ile karşılandığı halde, bugün ders kitaplarımız da dahil olmak üzere literatüre yaygınca “Osmanlı İmparatorluğu” adının girmiş olması, Batı’daki tarih çalışmalarındaki “Ottoman Empire”ın tercümesinden kaynaklanmaktadır. Yani Batı, “öteki”ne kendi bakış açısıyla bakmakta, adlandırmayı kendine izafeten yapmaktadır. Bu ise tarihi gerçeklikleri ve olguları olduğundan başka göstermeye veya saptırmaya hizmet eder. “Osmanlı İmparatorluğu” kavramının yanlışlığı meselesi

tarafımızdan ve bazı araştırmacılar tarafından uzunca tartışıldığı için⁸ burada bu konunun analizine girmeyeceğiz.

Bir örnek daha vermek istiyoruz; Rusya'nın panslavist politikalarının etkili olduğu döneme gelinceye kadar, "Türkistan", "Türkeli" olarak bilinen yani "Türk'e aidiyetlik" ifade eden coğrafya, 1917 ihtilalinden sonra yavaş yavaş "Orta Asya" olarak adlandırılmaya başlanmıştır. 14 Ekim 1924 tarihinde "Türkistan" kavramı Sovyet Rusya siyasi literatüründen tamamen çıkarılmış⁹, 1925 yılından itibaren Sovyet literatüründe "Orta Asya" olarak kullanılmaya başlanmış, Batılı araştırmacılar da 1950'den bu yana "Orta Asya (Central Asia)" kavramını kullanagelmışlerdir¹⁰. Gerçeğinden uzaklaştırılarak sun'u olarak oluşturulan bu isimlendirmeler, kanaatimizce sömürgecilik ve oryantalist anlayışın tarihi kendine göre yorumlamasından başka bir şey değildir¹¹.

Son zamanlarda tartışılmaya başlanan, ama yakın zamana kadar tarih literatüründe ve ders kitaplarında, kabullenilen bir bilgi olarak yaygınca yer alan İslam öncesi Türk inancının "Şamanizm" olduğu hükmü, XVIII.yy'da literatüre girmiş idi. İlk kez Rus seyyah ve araştırmacıların "gezi" ve "rapor"larında yer alan bu kavram¹² daha sonra 19.yy. ikinci yarısından itibaren Batılılarca kullanılmış¹³ ve buradan da Türk tarih literatürüne girmiş idi. Hâlbuki, Türklerde "şaman" bulunmakla birlikte, bir "din" olarak "Şamanizm" kavramı yoktu¹⁴.

Bu ve buna benzer daha pek çok örnek gösterebiliriz. Burada bizim amacımız örnekleri sıralamak değil, bir makale sınırlarının çerçevesinde birkaç

-
- 8 Bu konuda Bkz., Nuri Köstüklü, **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Konya, 1998, s.192; Mehmet Maksutoğlu, **Osmanlı Tarihi (1289- 1922)**, İstanbul, 2009.
- 9 Baymirza Hayıt, "Türkistan Terimi Üzerine", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S 53.
- 10 Baymirza Hayıt, "Sovyetler Birliği ve Hür Dünya Açısından Türkistan'ın Stratejik Önemi", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S 21.
- 11 "Orta Asya" ve "Türkistan" kavramlarının ayrıntılı analizi için Bkz., Nuri Köstüklü, **a.g.e.**, s.191-192; Alaattin Yalçınkaya, **Sömürgecilik-Panislamizm Işığında Türkistan 1856'dan Günümüze**, İstanbul, 2006, s.19-25; Baymirza Hayıt, **a.g. makaleler**.
- 12 S.A. Tokarev, Rannie Formi Religii, Moskva, 1990, (10.Bölüm)'den tercüme eden Abdüsselam Arvas, "Şamanizm", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Eğitim Kültür Dergisi**, S 3/3, 2014.
- 13 Sadettin Gömeç, "Şamanizm ve Eski Türk Dini", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1998, S 4, s.41.
- 14 "Şamanizm" kavramının analizi için Bkz., Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1976; İbrahim Kafesoğlu, **Eski Türk Dini**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1980.

örnek üzerinden, Türk tarih literatüründe bazı kavramların Batı'daki modern tarih çalışmaları ve oryantalist çalışmalarla; kendi bakış açıları ve yorumlarınınca tahrif ve tahrir edildiği, bir başka ifade ile “Batı”nın, “ötekinin tarihi”ni kendine göre yorumlama meselesinin tespitidir.

Türk tarihi terminolojisindeki problemlerin kaynağını buraya kadar anlatılanlardan hareketle yalnızca Batıdaki modern veya oryantalist tarih çalışmalarında aramak doğru değildir. Söz konusu çalışmalardan etkilenen Türk tarihçileri, Türkologlar hatta devlet adamları da olmuştur. Birkaç örnek verecek olursak; Osmanlı tarihçiliğinin duayenlerinden olan Ömer Lütfi Barkan'ın klasikleşmiş makalesinin adı: “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri”¹⁵ dir. Burada, “kolonizatör” kavramı ithal bir kavram olup, Türk tarihiyle ilgili realiteyi karşılamadığı kanaatindeyiz. Buradaki problem “derviş” hareketlerinin ve tekkelerin inşasının Batı'nın ancak kendi şartlarında anlamı olan “kolonizatör” kavramı ile izah edilmesidir. Öte yandan, aynı makale başlığında Türk-İslam tarih terminolojisine uygun “fütuhât” yerine “istila” kavramının konması da, oryantalist çalışmalardan etkilenme olarak görülmelidir diye düşünüyoruz¹⁶.

Fuad Köprülü'nün meşhur eseri kendi sağlığında Türkiye'de “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adıyla yayınlandığı halde, ölümünden sonra yapılan baskılarda yayına hazırlayan akademisyenler tarafından adı “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu”¹⁷ olarak değiştirilmiştir. Burada ciddi bir terminoloji problemiyle karşı karşıyayız.

Yine Osmanlı tarihi ile ilgili bazı akademik çalışmalarda¹⁸ Osmanlı olarak düzeninin, tamamıyla Batı'nın sosyolojik şartları çerçevesinde ortaya çıkan “Feodalizm” kavramıyla açıklanmasını doğru buluyoruz¹⁹.

15 Ömer Lütfi Barkan, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri”, *Vakıflar Dergisi*, Nu:2, Ankara, 1942, s.279-304.

16 “İstila”, “fütuhât”a tercih edilirse, o zaman Sultan II. Mehmet'e “*Fâtih*” yerine “*Müstevli*” denilmesi sonucu ortaya çıkar ki, bu ise Türk tarih terminolojisine “Fatih Sultan Mehmet” kavramına aykırı düşer. Tabii ki bir makalenin kavramlar açısından ismi üzerindeki bu değerlendirmelerimiz, sözkonusu makalenin değerine ve Ömer Lütfi Barkan'ın ilmî şahsiyetine gölge düşürmez.

17 Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 2. Baskı, (Yay. Haz., Adnan Erzi), 1972; 3. Baskı (Yay. Haz., Orhan Köprülü), Akçağ Yay. Ankara 2003.

18 Mesela Bkz., Halil Berktaş, “The Search for the Peasant in Western and Turkish History/Historiography”, *New Approaches to State and Peasant in Ottoman History*, London, 1992.

19 Osmanlı'daki Tımar sistemi ile Feodalite'nin farklı kavramlar olduğuna ayrıntılı analiz için Bkz., S. Özçelik, “Avrupa Feodalitesi ile Türklerin Tımar teşkilatının Mukayesesi”,

Selçuklu kültür ve medeniyeti çerçevesinde önemli bir konu alanı olan Mevlana ile ilgili değerlendirmelerde de Batı medeniyet dairesi için anlamı olan ‐Hümanizm‐ kavramından etkilenme örneklerine sıkça rastlıyoruz.

18 Mayıs 2002 tarihinde New York’taki ‐Türk Günü‐nde bir konuşma yapan dönemin Turizm Bakanı Mustafa Taşar, konuşmasının sonunda şöyle dedi: ‐*Büyük hümanist Mevlâna*’nın bu sözlerini Türk halkının da ABD halkıyla paylaştığını belirtmek isterim.‐ Burada Mevlana’yı ve Selçuklu-Türk medeniyetini izahta doğru kavramların seçilmeyişi veya Batı’dan etkilenme problemiyle karşı karşıyayız²⁰.

Kavramlar konusunda Batı’daki tarih çalışmalarından etkilenen ve ancak Batı’nın kendi tarihi realitesiyle anlam kazanan kavramların Türk tarih literatürüne olduğu gibi iktibas edildiğini gösteren örnekleri artırmak mümkündür.

Türk tarih terminolojisinde dikkati çeken problemlerin bir diğer kaynağı da postmodern tarih anlayışı veya tarih yazımında ideolojik-siyasi yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda da işaret edildiği üzere, postmodern anlayışa sahip olanlar tarihin inşasında yazılı doküman ve kaynaklardan ziyade kullanılan dil, üslup ve yorumun etkili olduğunu söylerler. Dolayısıyla onlara göre, günün şartlarındaki dil ve üsluba göre kişinin yorumu tarihi belirler. Tabii ki biz burada, postmodern tarih anlayışının edebî ve felsefî etkilerinin analizinden ziyade, araştırma başlığımızla belirlenen ‐kavramlar‐ üzerindeki tesirine temas edeceğiz.

Zeki Sarıhan’ın 3 ciltlik *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*²¹ yoğun bir mesai, emek ve sabırla hazırlanmış bir çalışmadır. Ancak, yazar araştırmasının başında çalışmanın metoduyla ilgili şu ifadeleri kullanıyor; ‐Metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla dilin sadeleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Aynı amaçla bazı kurum adları da bugünkü dille verilmiştir. ‘Vilayat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ yerine ‘Doğu İlleri Hakları Savunma Derneği’,

İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, C XVII, S 3, 4; Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, M.E.B. Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, İstanbul, 1969, s.76; Halil Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1978, s.111-114.

20 ‐Mevlana‐ için ‐Hümanist‐ ifadesinin kullanılmasının yanlışlığına dair pek çok bilimsel çalışma vardır. Mesela Bkz., Nurullah Çetin, ‐Mevlana Hümanist Bir Şair midir?‐, **Edebiyat Ufku**, 31 Ağustos 2008.

21 Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Öğretmen Dünyası Yay., C I, Ankara, Temmuz 1982; C II, Ankara, 1984; C III, Ankara, Ocak 1986.

‘Harbiye Nezareti’ yerine ‘Savaş Bakanlığı’, ‘Sedaret’ yerine ‘Başbakanlık’...gibi”. Nitekim metin boyunca kurumların ve pekçok özel ismin tercümesinin yapıldığı bir başka ifade ile yazar tarafından yorumlandığını görüyoruz. “Trakya Paşaeli Osmanlı Haklarını Savunma Derneği”, “Deniz Bakanlığı”, “Milli Savunma Derneği”, “Trabzon Milli Hakları Koruma Derneği” daha niceleri...Burada tabii ki ciddi problemler karşımıza çıkıyor. Herşeyden önce “metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak” gerekçesinin arkasında tarihî kavramlar ve özel isimlerin değiştirilmesi en temel dil bilgisi kurallarına aykırıdır. Kaldı ki, hiçbir kavram tercüme edilen kavramın mutlak karşılığı da değildir, belki en yakın karşılığıdır. “Harbiye Nezareti”ne, “Savaş Bakanlığı” denilemez. Kurumlar ait olduğu yer ve dönemin şartları içinde anlam kazanırlar. Aynı mantıkla; Kral, Şah, Padişah, Hakan, Melik, vb. kavramlar birbirinin mutlak karşılığı olarak kullanılamaz, çünkü her birinin ait olduğu kültür ve medeniyet içindeki anlamı farklıdır.

“Anlamayı kolaylaştırmak” gerekçesi ile tarihî kavramları değiştiren tarih çalışmaları örnekleri çoktur.

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Nutuk’u “Söylev” adıyla yayına hazırlarken metodunu şöyle açıklamaktadır; “Söylev’de anlatılan, günümüzde ve ileride bütün kuşaklarca bilinmesi gereken düşünce ve olayların hepsini içeren bölümleri olduğu gibi *Türkçeleştirdik*... Söylev’in Atatürkçü düşünce açısından önem taşımayan ayrıntılara ilişkin kimi bölümleri kısalttık...”²².

Burada sorgulanması gereken önemli problemler bulunmaktadır. 1- “Bilinmesi gereken düşünce ve olaylar” ile “Atatürkçü düşünce açısından önem taşımayan ayrıntılar” hangi kriterlere göre belirlenmiştir? Yazara göre önem taşımayan bir olgu veya kavram, bir başkası için önemli olamaz mı? Tabii ki burada yazarın tercihi ve yorumu ön plandadır. Öte yandan, “Türkçeleştirdik” derken -kelimeleri bir tarafa bırakıyoruz- kavramlar da anlam kayması olmayacak mı? Hatta Atatürk, “Türkçe” konuşmadı mı? Soruları akla geliyor. Söz konusu yayında pek çok örneği olduğu üzere, “Türkçeleştirmek” veya “sadeleştirmek” adı altında kavramlarda yapılan değişikliklerin tarihî gerçeklikleri doğru anlamaktan bizi uzaklaştıracağı kanaatindeyiz²³.

22 Gazi M. Kemal Atatürk, *Söylev*, Basıma hazırlayan: Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, C I, 18.Baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1988, s.29.

23 Nutuk ile Söylev adı altında yapılan çalışmalarda “kavram” problemleri çokça görülmektedir. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’nun yayına hazırladığı Söylev ile ilgili ayrıntılı bir analiz için Bkz., Aydın Taneri, “Nutuk Söylev Farkı”, *Töre*, Aralık 1984.

Meseleye yine değişik örnekler çerçevesinde açıklık getirmek istiyoruz;

Yakın Türk tarihiyle ilgili pek çok yayında ve tarih ders kitaplarında Mondros Mütarekesi sonrası Atatürk'ün önderliğinde girilen mücadele için “Kurtuluş Savaşı” kavramı sıkça kullanılmaktadır. Hâlbuki, bu ifade “İstiklal Savaşı” veya daha geniş anlamda “*Millî Mücadele*” olarak kullanılmalıdır. “Kurtuluş Savaşı” kavramının olayların yaşandığı 1919-1923 yıllarında kullanılan “İstiklal Savaşı” veya “*Millî Mücadele*” kavramını tam karşılması mümkün değildir. Bugün sömürge Afrika ülkelerinin esaretten kurtulmak için vermiş oldukları mücadele, tamamıyla İngiliz hâkimiyetine girmiş olan Hindistan'ın esirlikten kurtulmak için verdiği mücadele, “Kurtuluş Savaşı” olabilir. Ancak Türkiye'nin Mondros Mütarekesi sonrası düştüğü durum, yukarıdaki ülkelerin durumundan çok farklıdır. Türkler bu dönemde hürriyetini tamamen kaybetmedi, bir esirlik veya sömürge dönemi yaşamadı. Türklerin verdiği mücadele *esirlikten kurtulmak için değil esarete düşmemek için* verilen bir mücadeledir. Dolayısıyla bu iki durumu muhakkak ayırt etmek lâzımdır. Yoksa bu kavramı yanlış kullanmakla, ilk ve ortaöğretimdeki öğrencilerin tarih öğretiminden alması gereken “*kendine güven duygusu*”nun olumsuz yönde gelişmesine zemin hazırlanmış olur. Kaldı ki, dönemin kaynaklarında, bütün yazışmalarında ve Atatürk'ün Nutuk'unda “Kurtuluş Savaşı” ifadesine rastlanmaz, millî marşımızın adı da “Kurtuluş marşı” değil “İstiklal Marşı'dır”. Dönemin gazilerine “kurtuluş madalyası” değil “*İstiklal Madalyası*” verilmiştir. O dönemde “*İstiklal Mahkemeleri*” kurulmuştur. Bu kavramlar değiştirilemez. Bu konu, çeşitli ilmî platformlarda, yeri geldiğince tarafımızdan dile getirildi. 1993'te MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na, talep üzerine verdiğimiz raporda da²⁴ yer almış idi. 1994 sonunda basılan ve 1995'te okuyucuya sunulan T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan İstiklal Harbi İle İlgili Telgraflar adlı yayının son iki belgesi (ki bunun biri kapak resmi olarak konmuştur), yukarıdaki görüşlerimizi teyit bakımından oldukça önemlidir. Burada;

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Müşîr Fevzi (Çakmak), Başvekâlet-i Celileye gönderdiği 30.12.1341 (1925) tarihli resmî yazıda;

24 Raporun tam metni için Bkz., Nuri Köstüklü, **a.g.e.**, s.203- 205.

“Anadolu İstiklal mücadelelerine resmî ve tarihî bir isim vermenin pek muvafık olacağı düşünüldüğünden ‘Türkiye Kurtuluş Harbi’ veya ‘Türkiye İstiklal Mücadelesi veya Muharebeleri’ isimlerinden” hangisinin uygun olacağını sormuştur.

Birkaç gün sonra 12.01.1926 tarihinde Başvekil İsmet imzasıyla, Genelkurmay Başkanlığına gönderilen resmi yazıda; “Anadolu istiklal mücadelelerine ‘İstiklal Harbi’ isminin verilmesi muvafık görülmüştür, efendim”²⁵ cevabı verilmiştir.

Bunun gibi, Millî Mücadele dönemine ait “Kuvâ-yı Milliye”, “Misak-ı milli”, “Heyet-i Milliye” vb. daha pek çok kavramların “sadeleştirme” veya “Türkçeleştirme” adı altında değiştirilme örneklerine çok rastlıyoruz²⁶.

Sınırlı örnekler çerçevesinde dile getirmeye çalıştığımız tarihi kavramlar üzerinde yapılacak tahrifat ve tahribatın, tarihî gerçeklikleri doğru anlamamıza engel olacağı aşikardır.

“Anlaşılır olmaklık” gerekçesinin arkasında kavramlar üzerinde yapılan tahrifat örneklerinin yakın tarihimizde yoğunlaşmış olması da galiba bir tesadüf olamaz. Bunun arkasında bazı ideolojik tarih yaklaşımlarının olabileceği akla geliyor. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesi ve değerlerinin önemli bir bölümü, onu hazırlayan Millî Mücadele ve TBMM Dönemi kavramlarında saklı bulunduğundan, Cumhuriyet Dönemini, ideolojik bakış açılarıyla yorumlamak isteyenler, tabii olarak, Millî Mücadele dönemi terminolojisi üzerinde değişiklikler, yorumlar yapabilmektedirler. “Sadeleştirme” veya “anlaşılır olma” gerekçesi altında, Millî Mücadele dönemi terminolojisini değiştirenlerin, aynı gerekçe ile daha önceki dönemlerin terminolojisini (Mesela; Nizam-ı Cedid, Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Kanun-i Esasi vb.) değiştirmeden, olduğu gibi kullanmayı tercih etmeleri, ideolojik yaklaşımın bir delili olarak dikkatimizi çekmektedir²⁷.

25 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, İstiklal Harbi ile İlgili Telgraflar, Ankara, 1994, s. 608-611.

26 Bu konuda ayrıntılı örnekler ve değerlendirmeler için Bkz., Nuri Köstüklü, “Atatürk ve Milli Mücadeleyi Anlamak veya Türk İnkılap Tarihinde Terminoloji Meselesi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 2000, S 48, s.889- 911.

27 Mesela Bkz., Suna Kili, **Atatürk Devrimi**, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her bilim dalında olduğu gibi, Tarih'in yazımı, tarih eğitimi ve öğretiminde de kavramların yeri ve önemi büyüktür. Bu yüzden tarihin doğru algılanması ve öğretimi hususunda tarih terminolojisinin doğru kullanılması önem arz etmektedir. Ancak, Türkiye'deki tarih araştırmaları ve özellikle tarih ders kitaplarında bu konuda ciddi problemlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu problemlerin daha ziyade; Batı'da gelişen modern tarih ve oryantalizmin tesirlerinden, postmodern tarih anlayışı ve bazı ideolojik yaklaşımlardan kaynaklandığını düşünüyoruz.

Söz konusu problemlerin giderilmesinde her şeyden önce; kavramların ait olduğu, kültür ve medeniyet dairesi, dönem ve şartlara göre anlam kazanmış olduğu prensibinden hareket edilmek lâzım geldiği kanaatindeyiz. Evrensel nitelikli kavramları bir tarafa bırakacak olursak, diğer kültür ve medeniyetlerin kendi şartlarında ortaya çıkmış ve anlam kazanmış olan kavramlarının Türk tarihine iktibas edilmesini, Türk tarihinin ithal kavramlarla yazımını ve algılanmasını doğru bulmuyoruz.

Öte yandan, bir nevi özel isim statüsünde bulunan kavramların “sadeleştirme” ve “anlaşılır olmaklık” gerekçesi arkasında yorumlanması hatta daha açıkçası tahrif edilmesinin, “tarihî gerçeklikleri” ortaya koymaktan ziyade onu saptırmaya yol açacağını düşünüyoruz. Kavramlar, ait olduğu zaman ve coğrafyada ve dönemin kaynaklarında nasıl kullanıldı ise, aynı anlamda ve tahrif edilmeden kullanılmasının, tarihin doğru inşasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

-Arvas, Abdüsselam., “Şamanizm”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Eğitim Kültür Dergisi**, S 3/3, 2014.

-Atatürk, Gazi M. Kemal, **Söylev**, Basıma hazırlayan: Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, C I, 18.Baskı, Çağdaş yayınları, İstanbul, 1988.

-Barkan, Ömer Lütfi, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri”, **Vakıflar Dergisi**, Nu:2, Ankara, 1942.

-Berktaş, Halil, “The Search for the Peasant in Western and Turkish History/ Historiography”, **New Approaches to State and Peasant in Ottoman History**, London, 1992.

-Cevizci, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, 2. Baskı, Ankara, 1996.

-Cin, Halil, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1978.

-Çetin, Nurullah, “Mevlana Hümanist Bir Şair midir?”, **Edebiyat Ufku**, 31 Ağustos 2008.

-Gömeç, Sadettin, “Şamanizm ve Eski Türk Dini”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S 4, 1998.

-Hayıt, Baymirza., “Türkistan Terimi Üzerine”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S 53.

-Hayıt, Baymirza, “Sovyetler Birliği ve Hür Dünya Açısından Türkistan’ın Stratejik Önemi”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S 21.

-İnan, Abdülkadir., **Eski Türk Dini Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1976.

-İstiklal Harbi İle İlgili Telgraflar, **T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı**, Ankara, 1994.

-Kafesoğlu, İbrahim, **Eski Türk Dini**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1980.

-Kili, Suna, **Atatürk Devrimi**, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981.

-Köstüklü, Nuri, **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Günay Ofset, Konya, 1998; Çizgi Kitabevi Yay., Konya, 2014.

-Köstüklü, Nuri, “Atatürk ve Milli Mücadeleyi Anlamak veya Türk İnkılap Tarihinde Terminoloji Meselesi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 48, Kasım 2000.

-Köprülü, Fuad, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, 2. Baskı, (Yay. Haz., Adnan Erzi), 1972; 3. Baskı (Yay. Haz., Orhan Köprülü), Akçağ Yay., Ankara, 2003.

-Maksutoğlu, Mehmet, **Osmanlı Tarihi (1289- 1922)**, İstanbul, 2009.

-Özçelik, S.,“Avrupa Feodalitesi ile Türklerin Tımar Teşkilatının Mukayesesi”, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.XVII, sayı:3, 4.

-Özlem, Doğan, **Tarih Felsefesi**, İstanbul, 1992.

-Saray, Mehmet, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri El Kitabı**, İstanbul, 2003.

-Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Öğretmen Dünyası Yay., C I, Ankara, Temmuz 1982; C II, Ankara, 1984; C III, Ankara, Ocak 1986.

-Şimşek, Ahmet - Pamuk, Akif, “Tarih Yazıcılığının Dünü Bugünü ve Yarını Üzerine Kısa Bir Bakış”, **Tarih Nasıl Öğretilir**, Yeni İnsan Yay., Ankara, 2010.

-Stern, Fritz., (Ed.), **The Varieties of History -From Voltaire to the Present**, New York, 1973.

-S.A. Tokarev, **Rannie Formi Religii**, Moskva, 1990.

-Taneri, Aydın, “Nutuk Söylev Farkı”, **Töre**, Aralık 1984.

-Ülken, Hilmi Ziya, **Sosyoloji Sözlüğü**, M.E.B. Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, İstanbul, 1969.

-Yalçınkaya, Alaattin, **Sömürgecilik-Panislamizm Işığında Türkistan 1856'dan Günümüze**, İstanbul, 2006.

-Yılmaz, Kaya., “Post-modernist Tarih Yaklaşımı: Postmodernizmin Tarih Eğitimi İçin Doğurguları”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S 34, Temmuz 2013.

